

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ; ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Грубі Т.В.

*кандидат психологічних наук, старший викладач,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнко*

ПРОФЕСІЙНА АВТОНОМНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Важливою вимогою сьогодення у вищій школі є автономність викладача, що обумовлена переходом до нової моделі вищої освіти, заснованої на інтенсифікації, індивідуалізації та диверсифікації навчального процесу. В сучасних умовах підвищується рольова активність викладача вищої школи, до нього пред'являються нові вимоги, одною з яких виступає високий рівень розвитку автономності.

Такий підхід до розуміння професійної автономності відповідає основним положенням Болонського процесу, де здатність діяти автономно виділена серед ключових, універсальних компетенцій професіоналів всіх напрямків підготовки і визначається в широкому сенсі як «готовність приймати на себе відповідальність за спосіб життя, вміння адаптуватися до змін у світі та діяти самостійно» [2].

Однак аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що питання професійної автономності науково-педагогічного персоналу вищої школи є недостатньо вивченим.

Особливістю професійної діяльності викладача ВНЗ є відносно високий ступінь свободи, який зумовлений відсутністю щоденного контролю керівництва, тривалістю щорічної професійної відпустки, правом на творчі канікули для здійснення наукової діяльності, тощо.

Е. Азбукіна і Л. Волошина зазначають, що педагогічна діяльність вимагає постійної творчої готовності, пошуку нетривіальних та водночас оптимальних рішень в нестандартних професійних ситуаціях [1].

О. Шрейн і Е. Штумпф, аналізуючи професійну діяльність викладача, також виділяють високу автономність професії, що

вимагає напруженої розумової праці та підвищеного ступеня професійної відповідальності [6].

Аналіз наукової літератури [3] свідчить про те, що професійна автономність виступає ключовою компетенцією суб'єктів освітнього середовища ВНЗ. При цьому професійна автономність персоналу вищої школи характеризується особливим потенціалом та може виступати в якості:

а) основи професійної соціалізації викладача та розвитку його професіоналізму;

б) чинника розвитку безперервного особистісного та професійного зростання викладача, його самореалізації в соціокультурному контексті;

в) чинника забезпечення психологічного комфорту викладача, його задоволеності професійною діяльністю, а відтак і чинника профілактики синдрому «професійного вигорання»;

г) чинника розвитку перфекціонізму викладачів;

д) індикатора якості підготовки викладачів;

е) чинника розвитку автономності студентів;

є) чинника інноваційного розвитку освітнього середовища ВНЗ;

ж) основи культури вищої освіти та чинника підвищення ефективності вищої освіти.

Аналізуючи професійну автономність сучасного викладача, варто відзначити її значимість для розвитку освітнього середовища ВНЗ. Адже, за останні кілька років діапазон професійних дій викладачів значно розширився: складання навчальних планів, вибір і самостійна розробка методичного забезпечення дисциплін, участь в науковій, грантової діяльності, міжнародних проектах, освоєння нових навчальних середовищ, створення нових форм організації занять тощо. Вирішуючи ці завдання, викладач постає ключовою фігурою процесу інноваційного розвитку всієї системи вищої освіти.

Крім того, професійна автономність викладача ВНЗ, на дослідників, є одним з провідних чинників розвитку навчальної автономності студентів (Н. Аокі, Ф. Бенсон, К. Касл, Д. Літл, І. Макграт, Е.А. Носачева і ін.), забезпечення автономії ВНЗ та інноваційного розвитку системи вищої освіти [3].

У філософії автономність тісно взаємопов'язана з проблемою діалектики залежності та незалежності. Варто зауважити, що автономність тлумачиться не як дистанціювання особистості від суспільства, а співвідноситься з «дією факторів внутрішньої незалежності, мотивів і потреб особистості через зовнішні умови»

[5]. Автономність одночасно враховує особистісні характеристики і дозволяє раціонально їх співвідносити із зовнішніми умовами, дозволяючи особистості на основі усвідомлення залежності від ситуації управляти цією ситуацією, здійснюючи вибір.

На сьогоднішній день в сфері психологічних дослідження професійної автономності викладача існує безліч різних визначень даного поняття.

Автономність викладача ВНЗ представлена як «право на свободу від контролю» [9], «здатність керувати власною професійною діяльністю» [11], «свобода і/або відповідальність за здійснюваний вибір в сфері професійної діяльності» [12], «здатність розвивати в собі певні навички, вміння, і ставлення до себе як до педагога у співпраці з іншими» [7] тощо.

Професійна автономність виступає основою позитивного напрямки розвитку особистості [8] і душевного здоров'я людини [3], має потенціал щодо розвитку механізмів саморегуляції і самодетермінації особистості [13], припускаючи присутність усвідомленої відповідальності за власні дії, вчинки, розуміння індивідом значущості своєї особистості та постійне прагнення до особистісного розвитку [5].

Д. Леонтьєв розглядає професійну автономність як інтегральний комплекс внутрішніх чинників, що забезпечує освоєння викладачем того чи іншого рівня автономії в професійній діяльності, на відміну від інших типів чинників, що мають «невідчужуваний характер» [4].

О. Гаврилюк досліджує професійну автономність як здатність викладача до інтенсивної професійної активності та особистісного й професійного зростання, що заснована на відносній незалежності від зовнішніх обставин, самостійному цілепокладанні, вільному виборі нормативно заданих форм, засобів, методів і змісту професійної діяльності, рефлексії власного досвіду та професійної поведінки, ініціативності, самостійності та відповідальності за наслідки власних професійно-педагогічних дій [3].

Слід зазначити, що досить важливим чинником є усвідомлення науково-педагогічним персоналом вищої школи «місії» власної професійної автономності, розуміння того, що автономність, по-суті, покликана забезпечити не свободу «від» як відхід від контролю та відповідальності, а свободу «задля» здійснення самоконтролю, творчості і безперервного особистісно-професійного саморозвитку [3]. Тобто, автономність викладача означає не відсутність контролю над його педагогічною діяльністю, а самостійне управління

навчальним процесом на основі глибокого розуміння освітнього контексту та професійної відповідальності. Як зазначає К. Кастл, саме «автономність дозволяє педагогам стати творцями навчального плану, а не лише його виконавцями» [10].

Зважаючи на вищесказане, професійна автономність стимулює розвиток творчих здібностей і моральних якостей особистості викладача, духовно-моральний потенціал, соціальну компетентність, позитивну Я-концепцію, виховання поваги до прав і свобод особистості тощо.

Професійна автономність впливає на стійкість викладача до впливу чинників стресу, високий ступінь мотивації досягнень, зокрема, в сфері особистісного та професійного зростання, усвідомлення значущості власної ролі в розвитку освітнього середовища ВНЗ і особистісної відповідальності за власні професійні дії. Крім того, професійна автономність викладача ВНЗ може бути показником особистісного здоров'я, а також індикатором позитивного спрямування його особистісного та професійного зростання.

Список використаних джерел:

1. Азбукина Е.Ю. Духовные ценности и личностный потенциал педагога / Е.Ю. Азбукина, Л.В. Волошина // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. – 2013. – Вып. 4 (132). – С. 38-41.
2. Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.
3. Гаврилюк О.А. Контроль и автономность деятельности преподавателя ВУЗа / О.А. Гаврилюк // Вестник ТГПУ. – 2013. – № 9 (137). – С. 71-77.
4. Леонтьев Д.А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 1 [Электронный ресурс]. URL : <http://i-psy.ru/content/view/87/119/>.
5. Похилько А.Д. Социокультурная автономность сознания: философско-антропологическое измерение: дис. ... д-ра филос. наук. Ставрополь, 2007.
6. Преподаватель в XXI веке: рек. указ. [2000–2010 гг.] / Сост.: О.П. Шрейн, Е.А. Штумпф; под ред. О.И. Ткаченко. – Челябинск: ЮУрГУ, 2010. – 147 с.
7. Шурупова Р.В. Качество образовательной услуги и профессионализм педагога / Р.В. Шурупова, И.И. Макарова // Высш. образование в России. – 2009. – № 3. – С. 169-171.

8. Юнг К.Г. Структура психики и процесс индивидуации. – М., 1996.

9. Aoki N. Aspects of teacher autonomy: Capacity, freedom, and responsibility / eds. P. Benson, S. Toogood // *Learner Autonomy 7: Challenges to Research and Practice*, Dublin. – P. 110-124.

10. Castle K. The meaning of autonomy in early childhood teacher education / K. Castle // *Journal of Early Childhood Teacher Education*. – 2004. – № 25 (1). – P. 3–10.

11. Little D. Learning as dialogue: The dependence of learner autonomy on teacher autonomy // *System*. – 1995. – № 23:2. – P. 175-81.

12. Littlewood W. Autonomy in communication and learning in the Asian context. In KMITT (eds.) / W. Littlewood // *Proceedings of the Intern. Conf. Autonomy 2000*, Thonburi. Thailand: KMITT. – 1997. – P. 124-140.

13. Ryan R.M. Self-regulation and the problem of human autonomy: Does psychology need choice, self-determination, and will? / R.M. Ryan, E.L. Deci // *Journal of Personality*. – 2006. – № 74. – P. 1557–1586.